

A MEGYESZÉKHELYEK JOGI INFORMÁCIÓELLÁTÁSA

KENYÉRI KATALIN – SZ. NAGY LAJOS

A városok jogi-közigazgatási dokumentumgyűjteményei, országos kapcsolódási lehetőségeik és információs bázisaik

A megyeszékhelyeken és a többi városban jogi-közigazgatási dokumentum- és információellátást a területen dolgozó szakemberek egyes csoportjai (bírák, ügyészek, ügyvédek, a párt- és állami irányításban dolgozók, valamint a vállalati jogtanácsosok), a jogi felsőoktatásban vagy továbbképzésekben résztvevők és – bizonyos alkalmakkor és szinten – az állampolgárok igényelnek. Ezt az ellátást részben korlátozottan nyilvános – valószínűleg zárt – munkahelyi szakkönyvtárak (bírószági, ügyészségi és tanácsi hivatali könyvtárak) hivatottak biztosítani, részben pedig a nyilvános megyei könyvtár megfelelő jogi-közigazgatási gyűjteményrésze. Három megyeszékhelyen található még a fentiekben kívül egy olyan, korlátozottan nyilvános gyűjtemény, amely a legszélesebben fogja át a jogtudomány területét: az egyetemi könyvtár jogi gyűjteménye.

Mivel ily módon a megyékben nincs egyetlen nagy, viszonylag teljességre törekvően gyűjtő, nyilvános jogi-közigazgatási szakkönyvtár, a felsorolt kisebb gyűjtemények egyfelől fokozottan rá vannak utalva az országos szolgáltatásokra, másfelől viszont egyértelműen érdekük, hogy a helyi ellátás és hozzáférhetőség minél jobb színvonala érdekében értelmes munkamegosztással, együttműködéssel alakítsák állományukat és szolgáltatásaikat.

A bíróságok és ügyészségek szakkönyvtárainról az 5/1978-as rendelet külön nem intézkedett, így ezek nem alkotnak hálózatot. Az Igazságügyi Minisztérium Könyvtárának szervezeti és működési szabályzatában azonban (melléklet a 102/1980. (I.K.3.) IM számú utasításhoz) az igazságügyi szervek dolgozói munkájának könyvtári tájékoztató tevékenységgel történő segítésén kívül az a feladata is szerepel, hogy „a bírósági és egyéb igazságügyi könyvtárak, illetőleg az e könyvtárak kezelésével megbízott dolgozók munkájához szakmai és módszertani segítséget” kell adnia (3. § c. pont). Ám az Igazságügyi Minisztérium Könyvtára a folyamatos szakmai és módszertani segítségnyújtást, „instruálást” éppen úgy nem tudja vállalni, mint a Legfőbb Ügyészség Könyvtára. Az előbbi jelenleg 2, az utóbbi 1 fő könyvtárossal működik. Főként ez a szerény személyi ellátottság eredményezi azt is, hogy egyik említett könyvtár sem állít elő vagy közvetít információs szolgáltatásokat a bírósági és ügyészségi könyvtáraknak. A Legfőbb Ügyészségen kapott tájékoztatás szerint azonban terveznek egy olyan központi céduellaellátási programot elindítani, amelynek keretében a Könyvtár beszerzéseiről készült cédulákat sokszorosítják a megyei főügyészségek könyvtárai számára, tőlük viszont megkérik a saját egyéb beszerzéseikről fölfektetett cédulákat, s ebből központi katalógust hoznak létre.

Ugyancsak nem tartoznak hálózathoz a 70–80-as években alakult hivatali szakkönyvtárak sem. Nekik még annyira sincs gazdájuk, összefogójuk, mint a bírósági és ügyészségi könyvtáraknak. Eddig a legtöbb segítséget az Országgyűlési Könyvtártól kapták, amely részt vett az OSZK KMK 1980-as, e könyvtárak helyzetét felmérő munkájában és az ennek alapján megfogalmazott Irányelv elkészítésében is. (Az Irányelv végül azután nem látott napvilágot, mert az MM Könyvtári Osztálya akkor mind a Minisztertanács Tanácsi Hivatalával történő egyeztetését, mind kiadását időszerűtlennek ítélte.)

A jogtudomány és a közigazgatás területén azóta, hogy az MTA Állam- és Jogtudományi Intézete Könyvtára a Dokumentációs Szemléjét megszüntette, országos tájékoztató szolgáltatásokat csak az Országgyűlési Könyvtár állít elő és kínál. Ezek ma a következők:

Állam- és Jogtudományi bibliográfia (kétévenként).

Magyar állam- és jogtudományi bibliográfia (kurrens, válogatott szakbibliográfia, évi két szám)

Ajánló jegyzék a hivatali szakkönyvtárak számára (évi négy szám)

Tanácsi dokumentumok (évi két szám)

Külföldi jogi periodikumok lelőhelyjegyzéke (utolsó az 1983-as)

Külföldön megjelenő jogi-közigazgatási művek jegyzéke (gyarapítási segédlet, évi 4 szám)

Külföldi jogi dokumentáció (permutált index, évi két szám)

(Szabad deszkriptoros gépi visszakeresés lehetősége; SDI-szolgáltatás)

Külföldi jogszabályok (permutált index, 1986-tól évi 1 szám)

Témafigyelés

Amint látható, a fenti szolgáltatások – egy kivételével – *szakirodalmi* információt nyújtanak. A hazai *jogszabály*-információ ügyét két évtizede az Igazságügyi Minisztérium vállalta föl. Itt – a könyvtártól függetlenül – elkészülőben van egy fontos, a jog és a közigazgatás minden területén dolgozó személyt és intézményt érintő központi szolgáltatás. Az IM Számítástechnika-alkalmazási Központja 1980. óta dolgozik a számítógépes jogszabálynyilvántartási rendszeren, és a helyettes vezetőjétől kapott tájékoztatás szerint a JIR-nek (Egységes Országos Jogi Információs Rendszer) nevezett rendszer kísérleti üzemeltetése 1987-ben megindul. Első menetben a hatályos hazai jogszabályok naprakész szolgáltatását ígéri. Tervükben szerepel, hogy az IM bérelt vonalat biztosít a bíróságoknak a terminálkapcsolathoz; de emellett – különösen a kezdeti időkben – telex- vagy telefonkérésre is vállalnak keresést. A JIR adatállományának alapja az 1982. december 31-ével lezárt Hatályos Jogszabályok Gyűjteménye, amely kiegészül az azt követően kihirdetett valamennyi jogszabállyal. A jogszabályok és jogi iránymutatások minden szakasza belekerül a rendszerbe. Tartalmazza a JIR a jogszabály hatályos szövegét, a szakaszra vonatkozó iránymutatást, esetleges bírósági irányelvet vagy eseti döntést is. A második menetre egyelőre eléggé körvonalazatlan terv van: hogy ti. jogi szakirodalmat is betáplálnak a rendszerbe. Ennek indokoltságáról és lehetőségeiről nem volt mód meggyőződnünk, ezért azt javasoltuk, hogy a kérdést előzetesen tárgyalják meg a jogi szakirodalmi információ területén nemcsak illetékes, de számos eredményt produkáló Országgyűlési Könyvtárral.

A megyeszékhelyek jogi-közigazgatási ellátásának helyzete

A felmérés menete

Tájékozódásunk módja a személyes látogatás volt. 12 megyében látogattuk meg a hivatali szakkönyvtárat, vagy ha ilyen nem működött, a helyzetről megbeszélést folytattunk a megyei tanács illetékes osztályán, s ugyancsak 12 megyében jártunk a megyei bíróságok könyvtárában, főügyészégi könyvtárat pedig 9 megyében láttunk. Minden meglátogatott megyében felkerestük a megyei könyvtárat is, és általában az olvasószolgálat vezetőjétől és illetékes munkatársaitól tájékoztunk a könyvtár jogi-közigazgatási gyűjteményrészéről, ennek használatáról, a felmerülő használói igényekről és kielégítésük lehetőségéről, módjairól.

Bírósági és ügyészégi könyvtárak

a) Működési feltételek

A könyvtárak működési feltételeinek egyik fő kérdése az elhelyezés. Önálló helyiségben működik a vizsgált bírósági könyvtárak közül a Veszprém, Somogy, Csongrád, Szabolcs-Szatmár megyei bíróságok könyvtára. Nem önálló helyiségben helyezték el a szakkönyvtárat a Zala, Heves, Fejér, Győr-Sopron, Hajdú-Bihar, Tolna megyei bíróságok. Minthogy a munkahelyi szakkönyvtár működésének szükséges feltétele az, hogy munkaidőben általában hozzáférhető legyen, mindenképpen az a jó megoldás, ha a könyvtár önálló helyiségben működik, más elhelyezési megoldásokat csak szükségmegoldásnak lehet tekinteni.

A megyei főügyészégek könyvtárainak működési feltételei általánosan rosszabbak a bíróságok könyvtárainak helyzeténél – kivételt ez alól csupán Hajdú-Bihar megye képez. Önálló helyiséggel egyik vizsgált könyvtár sem rendelkezik, elhelyezésükre általában a szekrény jellemző.

A nem önálló helyiségben kialakított könyvtárak közül azok helyzete jobb, amelyek a tanácskozó termekben vannak. Ennek az az előnye, hogy a könyvek szem előtt vannak a tanácsstermekben tartott értekezleteken, hátránya azonban az, hogy az állomány védelme érdekében a könyvek zárt szekrényekben vannak – jó ha ezek a szekrények legalább üvegesek. A könyvtár ilyen elhelyezése a könyvtárhasználatnak csupán azt a formáját teszi lehetővé, hogy ha a jogász szakembernek tudomása van egy konkrét műről, akkor azt megkeresheti – ha nem is könnyedén – a munkahelyi szakkönyvtárban, feltéve természetesen, hogy beszerezték. Ez a könyvtár a szakirodalmi igények kielégítésére tehát csupán a beszerzési arányában képes, szakirodalmi tájékoztatás nyújtására pedig gyakorlatilag nem alkalmas.

Legrosszabb helyzetben azok a szakkönyvtárak vannak, amelyeknek nem is egy helyiség ad otthont, hanem pihenőszobában, takarítószerekkel közös raktárhelyiségben, hallban, stb. porosodnak. E könyvhalmazok nincsenek igazán a használatra alkalmas állapotban. A megyei bíróságok könyvtáraihoz képest általában elhanyagoltabb állapotban találhatóak a megyei főügyészégek könyvtárai – kivételek ugyan vannak, ezek azonban csak hangsúlyozzák az általános kép lehangoló voltát. A megyei főügyészégek könyvtá-

raiban tapasztalt optimális elhelyezés a már említett tanácssteremben található üveges szekrény Hajdú-Bihar megyében. A különböző munkaszobákban munkaeszközként a szakembereknél lévő könyvek természetesen a könyvtárhoz képest általában elfogadhatóbb körülmények között vannak.

A könyvtár működési feltételei közül másik legfontosabb tényező a *könyvtáros személye*. Viszonylag kis létszámú munkahelyekről lévén szó, elfogadható az az általános megoldás, hogy valamilyen adminisztratív munkával foglalkozó dolgozó munkakörébe tartozik bele a könyvtárosi teendők ellátása is. Főfoglalkozású könyvtáros alkalmazását a vizsgált munkahelyi szakkönyvtárakban nem lehet szakmai igényként támasztani, nem jó azonban az a gyakorlat sem, hogy a könyvtáros munkakörének meghatározásakor a könyvtári teendőkkel való foglalkozás mértékét illetően nem történt döntés. Így több helyen tapasztalható az, hogy a könyvtári munka az a létező, ám valójában szükségtelen tevékenység, amely természetesen szorul háttérbe bármilyen fontosságú gépelni valóval szemben.

Általánosan jellemző a vizsgált szakkönyvtárak könyvtárosaira, hogy könyvtárosi szakképzettséggel nem rendelkeznek, kivétel ez alól csupán a Szabolcs-Szatmár Megyei Bíróság könyvtárosa, aki megszerezte a könyvtárkezelői képesítést. Megállapítható az is, hogy ugyanakkor jogi szakképzettségük sincs, kivétel a Csongrád Megyei Bíróság könyvtárosa. A jogi képzettség hiányát a bíróságok és ügyészségek olyan módon pótolják, hogy valamelyik szakember (elnökhelyettes, tanácsvezető bíró, bíró, ügyész) felügyelete alá helyezik a könyvtárat. E felügyeletet ellátó szakemberek fő feladatként – helyesen – az állomány gyarapításával foglalkoznak, ezen túlmenően azonban a könyvtár dolgaival csak egyéniségük és ambícióik, valamint idejük szerint törődnek.

A munkahelyi szakkönyvtár felügyeletével megbízott jogász szakemberek részéről általában tapasztalható volt a könyvtár iránti felelős gondolkodás és a jobbítás szándéka, ez azonban sajnos többnyire azzal párosult, hogy a korszerű könyvtár által nyújtható szolgáltatásokról, a szakirodalmi információellátásról számba vehető elképzelésekkel nem rendelkeztek, a könyvtári szolgáltatás számukra is többnyire a könyv és a folyóirat kézbe adását jelentette csupán.

Kapcsolódik ehhez az a tapasztalatunk, hogy a jogi szakterületen országos feladatkört ellátó Országgyűlési Könyvtár szolgáltatásairól nincs ismerete sem a könyvtárosnak, sem a könyvtárat felügyelő jogász szakembernek. A könyvtárosok többsége nem is értette, hogy miért kérdezzük ezeket, a jogászok pedig szinte mindig úgy válaszoltak, hogy nincs is idejük az olvasásra, tehát az informálódás iránti igény kielégítése nem okoz gondot. Magyarázható ez azzal, hogy a gyakorló jogászok a jogi szakirodalom tanulmányozását a szakkvizsga letételével befejezik, s ha egyéni ambíciójuk erre mégis készítené őket, munkaidejükben idő már nem jut rá. Az a néhány szakember, aki a szaksajtóban publikál, már hozzászólt, hogy a szakirodalmat a könyvtár segítsége nélkül szerezze be.

b) A vizsgált jogi szakkönyvtárak állománya

A bíróságokon működő munkahelyi szakkönyvtárak állománya általában négy-öt ezer kötet körül mozog, a legnagyobb állomány sem éri el a tízezer kötetet. A megyei főügyészségek könyvtárainak állománya a bíróságokénál általában kevesebb, a legnagyobb

könyvtári állomány ebben a körben csupán ötezer állományegységből állt. Az állomány összetétele szerint a következő csoportokra bontható:

1. Felszabadulás előtti kiadású, úgynevezett régi anyag (városi bíróságoktól, más közhivataloktól örökölt, igen különböző értékű könyvek). Találhatók ebben a csoportban jogszabálygyűjtemények, szakkönyvek és nem jogi kézikönyvek egyaránt.

2. Felszabadulás után kiadott szakkönyvek (ideértve politikai és más társadalomtudományi szakkönyveket is).

3. Jogszabálygyűjtemények, hatályos és már régen elavult gyűjtemények vegyesen, teljes Hatályos Jogszabályok Gyűjteménye sorozatok és a kis szürke jogszabálygyűjtemény-sorozat darabjai, más tematikus összeállítások.

4. Folyóiratok, közlönyök bekötött vagy más formában őrzött évfolyamai. A régi anyagot illetően fő vonásként az esetlegesség figyelhető meg, gyűjteménynek nem tekinthető, erre a nyilvánvaló magyarázat történelmi sorsukban kereshető. A második és a harmadik csoportban a felszabadulás utáni kiadású szakkönyvek és jogszabálygyűjtemények szerepelnek. Ezeket a dokumentumokat általában beszerzik a bíróságok és az ügyészségek, de a szakkönyvek gyarapításánál már megfigyelhetők speciális szempontok is, a teljesség igénye nem jellemző. A negyedik csoportba a folyóiratok és közlönyök tartoznak. A jogi szakfolyóiratokat általában beszerzik a bíróságok és az ügyészségek, a közlönyökre azonban a válogatás jellemző. A vizsgált könyvtárak közül csupán két bírósági szakkönyvtár (Veszprém és Zala), az ügyészségi szakkönyvtárak közül csak egy (Zala) vásárolja meg valamennyi tárca hivatalos lapját.

Az állománygyarapítás vizsgálatánál nem lehetett csupán abból kiindulni, hogy mi található a könyvtárban, hiszen a beszerzett könyvek és periodikumok jelentős részét munkaeszközként használják a szakemberek, és mint ilyen tartós kölcsönzéssel maguknál tartják.

Az állománygyarapítási keretek összege nagyon alacsony. A jogszabálygyűjtemények jelenlegi átlagára mellett ma már csak úgy lehet gyarapítani, hogy a munkaeszközként szükséges kötetek beszerzése sem teljes, a szakkönyvekre pedig már igen kevés pénz jut. Emellett mind a bíróságok, mind a megyei főügyészségek központilag gyarapítják a városi bíróságok, illetve ügyészségek állományát is. Mindezek alapján az a jelenség figyelhető meg, hogy a kényszermegoldások ideológiáikat is szülnék, ami a jogos és elvárható igények csökkentését magyarázza, és szükségszerűen vezet az igénytelenséghez.

Vizsgálatunk egyik fő kérdése volt a hatályos jogszabályok hozzáférhetősége. Szomorúan kellett megállapítanunk, hogy ezek a kifejezetten jogi munkahelyek sem rendelkeznek valamennyien a hatályos jogszabálykereséshez (utasításokat is ideértve!) szükséges kézikönyv- és közlőnyapparátussal. Ehhez az is kapcsolódik, hogy miután a munkahelyi szakkönyvtár nem vált általánosan helyi információs központtá, így a vizsgált könyvtárak közül sok nem rendelkezik a jogszabálykereséshez szükséges dokumentumokkal a rendeleti szintig sem. Pedig – amellet, hogy jogszabály is kötelezővé teszi – ez azért lenne fontos, mert egyik szervezet sem rendelkezik olyan pénzüsszegekkel, hogy valamennyi munkatársa számára mindent beszerezzen. A takarékos megoldás csak a megfelelően működő könyvtár lehet.

A tárcaközlönyök visszamenő évfolyamainak hiánya mellett gyakori jelenség az is, hogy a könyvtárban elhelyezett jogszabálygyűjtemények jelentős része már elavult, több példányban porosodó kiadvány.

Mindössze egy-két helyen számoltak be a könyvtárosok arról, hogy állományellenőrzés és törlés az állományból belátható időszakon belül történt – jöllehet ennek kötelezettségét illetve lehetőségét a 3/1975. (VIII. 17.) KM–PM sz. együttes rendelet meghatározza. A törlés szükségességét különösen indokolja a jogszabálygyűjtemények gyors avulása és a könyvtári állomány elhelyezésének szűkössége is.

Az állománynyilvántartás vezetésének kötelezettségét szinte kivétel nélkül teljesítik a könyvtárosok, a nyilvántartások azonban sok helyen csupán a könyveket és a periodikumok bekötött évfolyamait foglalják magukban. Örömkre szolgált, hogy a Veszprém Megyei Főügyészség könyvtárában cím szerinti cédulakatalógus is található, még két helyen fordul elő (Győr-Sopron Megyei Főügyészség, Zala Megyei Bíróság) indexes füzetben betűrendes katalógus, a könyvtárak többségében azonban egy adott témához irodalmat keresni csupán a szekrényekben való tájékozódással vagy a nyilvántartás lapozgatásával lehet.

Mind a bíróságok, mind az ügyészségek könyvtárai korlátozottan nyilvánosak, csak az adott munkahely szakemberei használják. Kivételt ez alól a szakdolgozatot író joghallgatókkal és a szakmai gyakorlaton lévő egyetemistákkal tesznek.

Más könyvtárakkal kapcsolatot általában nem tartanak a vizsgált szakkönyvtárak, gyakorta még az ugyanabban az épületben működő másik könyvtárral sem. Előremutató kivétel ez alól a Szabolcs-Szatmár Megyei Bíróság könyvtára, amelyiknek a könyvtárosa a megyei könyvtár jogi gyűjteményét is ismeri és könyvtárközi kölcsönzési gyakorlatot is folytat.

A bíróságok szakkönyvtárai nem említettek működő kapcsolatot az Igazságügyi Minisztérium szakkönyvtárával sem és az Országgyűlési Könyvtárral sem.

Az ügyészségi könyvtárak közül több említette, hogy valamilyen küldeményt már kapott a Legfőbb Ügyészség könyvtárától, pontosan nem emlékezve, hogy mi is volt az, és mi céllal küldték.

A hivatali szakkönyvtárak

Az 1980-ban végzett felméréskor regisztrált, a hovatartozás, a működési feltételek, a gyűjtemény és a szolgáltatások jellege és minősége tekintetében egyaránt meglévő heterogeneitás az eltelt időszakban sem csökkent, noha az egyes könyvtárak állapotában kisebb-nagyobb változások bekövetkeztek.

Mindenek előtt ma is van még a 18 megyéből (Pest megyét érthető okokból számításon kívül hagyjuk) 3, ahol egyáltalán nem létezik szakkönyvtár (vagy információllátás) a megyei tanácson (Borsod-Abaúj-Zemplén, Szolnok és Zala). Fejér megyében is szünetelt az elmúlt években a működése, és a megyei könyvtár 1985-ben beadott javaslata ellenére sem élesztették újjá. Győrben 1980-ban egyáltalán nem létezett szakkönyvtár, majd 1981-ben a Központi Iktató kezdeményezte a megalakulását a városi tanácson. Időközben azonban a gyarapítás megszűnt, de a meglévő könyvanyag még hozzáférhető. Bizonytalanra vált a korábban jól működők közé tartozott Baranya megyei önálló hivatali szak-

könyvtár sorsa is. Két kis helyiségbe szorult össze időközben, a korábbi főfoglalkozású könyvtáros helyébe egy részmunkaidős nyugdíjas lépett, akinek fő feladata a megyei tanácsok hivatalos közlönyeiben megjelent közleményeket regisztráló Figyelő szerkesztése.

Lényeges pozitív változást 1980-hoz képest három helyen tapasztaltunk. Ez Nógrád megyében tulajdonképpen „csak” annyi, hogy a Megyei Tanács Oktatási és Továbbképzési Intézete által fenntartott könyvtár három év óta ténylegesen felvállalta a tanácsi hivatali szakkönyvtári feladatokat, azaz a tanács dolgozói részére a munkájukhoz szükséges könyveket ő szerzi be, 1–1 példányban rendeli a közlönyöket. Önálló helyisége azonban nincs (előadóteremben van szekrényben), s mellékfoglalkozású a könyvtáros. Minőségi volt az ugrás Somogy és Veszprém megyében. Veszprémben – ahol korábban semmilyen szervezett ellátás nem volt – 1984-ben megfelelő méretű önálló helyiségben, az épület földszinti bejárata közelében, felsőfokú végzettségű könyvtárossal megalakult az önálló hivatali szakkönyvtár, s működését az Országgyűlési Könyvtárból kért útmutatás alapján kezdte meg. A meglátogatott könyvtárak közül az egyetlen, amely saját gyorsmásolóval rendelkezik. Somogy megyében – ahol korábban a megyei könyvtár közvetlenül elégtett ki bizonyos tanácsi igényeket – 1985-ben annak szakrészlegeként alakult meg a megyei tanácson a hivatali szakkönyvtár, s százezer forintos évi beszerzési kerettel folyik az állomány kiépítése. Mindkét említett könyvtárnak majdnem teljesen kész volt a katalógusa, s ugyancsak mindkét helyen tájékoztató szolgáltatások is megindultak (Veszprém: egyszeri füzetkatalógus a könyvtár állományáról, új beszerzések jegyzékei, a MAHIR sajtófigyelő cikkeinek célzott szétosztása másolatban; Somogy: Tájékoztató jegyzék vezetőknek – kéthetenként, a Megyei Könyvtárral közösen).

A többi meglátogatott könyvtár többé-kevésbé az 1980-as állapotát (minőségét) tartja: jól, de legalábbis elfogadhatóan ellátja feladatait a Heves, Csongrád és Komárom megyei hivatali (2, illetve 1–1 szakképzett, főfoglalkozású könyvtárossal), valamint a szombathelyi megyei könyvtár, s részmunkaidős nyugdíjasával létezik a Tolna megyei önálló hivatali szakkönyvtár.

Ha mármost az összesített képet tekintjük, a következőket szögezhetjük le: a meglátogatott 9 működő könyvtár közül 8 van a megyei tanácson, 1 a megyei jogú város tanácsán, 3 a megyei könyvtár kihelyezett szakrészlege (Csongrád, Heves, Somogy), 6 önálló (Baranya, Győr-Sopron, Komárom, Nógrád, Tolna, Veszprém). Két könyvtárnak van 2–2 főhivatású könyvtárosa (Heves, Veszprém), négyben viszont részmunkaidős vagy mellékfoglalkozású és szakképzetlen könyvtáros látja el a teendőket (Baranya, Tolna, illetve Győr-Sopron, Nógrád). Az állomány 700–800 (Győr-Sopron) és 8800 (Komárom) egység közt váltakozik. A feldolgozás több helyütt számos kívánnivalót hagy maga után, Pécssett egyre nő a restancia, Tatabányán is nagyobb a kívánatosnál, Salgótarjánban pedig egyáltalán nincs katalógus. Rendkívül nagyok az eltérések a könyvtárak saját előállítású vagy „átcsomagolt” tájékoztató szolgáltatásai között. A tájékoztató kiadványok legszélesebb körű választéka ott készül, ahol a megyei könyvtár közvetlenül látja el a tanácsi apparátust, azaz Vas megyében. Három információs kiadványuk: a Világpolitikai információ, a Tájékoztató a Vas megyéről szóló irodalomról és a havi Közgazdasági irodalmi szemle. Irodalomkutatót végeznek a Megyei Tanács egyes osztályainak kérésére (1985:

15 téma volt); valamint kiadják az Új könyvek tanácsi vezetőknek című állománygyarapítási tanácsadót, a tanács osztályain lévő kézikönyvtárak gyarapításához. Az első két tájékoztató kiadványt eljuttatják a városok párt- és állami vezetőihez is.

A szóban forgó kilenc könyvtár közül háromban (Győr-Sopron, Nógrád, Tolna) nem vesznek igénybe semmit az Országgyűlési Könyvtár tájékoztató szolgáltatásai közül – Tolna megyében nem is tudtak létezésükről. A többiekből 5 rendelkezik a könyvtártípus számára legfontosabb kurrens jogi szakbibliográfiával és az Ajánló jegyzékkel, a Tanácsi dokumentumok viszont csak Veszprémben van meg. A hiány nyilvánvalóan kihat a saját szolgáltatásokra is, hiszen az országos kiadványok amazoknak forrásául is szolgálhatnak.

A hivatali szakkönyvtárak külső munkakapcsolatai általában elég szerénynek mondhatók. A megyei könyvtár szakrészlegeiként működők az anyakönyvtárral természetesen valamilyen módon tartják a kapcsolatot, sőt van példa egy-egy tájékoztató szolgáltatás közös előállítására is (Somogy). Az önállóaknak viszont a megyei könyvtárral is csak itt-ott van valami kontaktusa, és még az „egyszeri feldolgozás” elvét sem érvényesítik általában: a megyei könyvtár sajtófigyelőjében feldolgozott lapokat nemegyszer ők is figyelik, esetenként nem is feltétlenül más szempontok szerint. A bíróságokon és a főügyészségeken levő könyvtárakról pedig sehol nincs semmilyen tudomásuk, nemhogy kapcsolatuk volna.

Még csak egy-két bátoratlan jele mutatkozik annak is, hogy a hivatali szakkönyvtárak a megye egész apparátusának is információellátói legyenek.

A tapasztalatok, a helyzet alapján úgy is föltehető a kérdés: vajon a tanácsapparátusnak megyénként más volumenű és jellegű az információszükséglete, avagy vannak megyék, ahol valamely más úton szerezhető be azok az információk, amelyeket más megyék a gondosan megszervezett könyvtáruktól kapnak? Tudott tény persze, hogy egyfelől a könyvtár nélküli megyékben is rendelnek kézikönyveket, közlönyöket, folyóiratokat a vezetőknek és a szakosztályoknak, másfelől pedig létezik egy apparátuson belüli információáramlás, -áramoltatás, sőt a helyi sajtófigyelést a legtöbb ilyen helyen is elvégzi a megyei könyvtár. Ám az is tudott tény – hogy

- ez a mód biztos előidézője lesz a felesleges és költséges többszörözéseknek;
- a leghatékonyabb, legolcsóbb – s ezért legésszerűbb – a tanácsokon is a különféle információs forrásoknak és szolgáltatásoknak, illetve ezek közvetítésének egyetlen bázisba történő koncentrálása.

A látogatások során a korábbinál is erősebbé vált az a meggyőződésünk, hogy a könyvtárak (információs bázisok) léte és működési színvonala mennyire erőteljesen függvénye az adott tanácsi vezetők szemléletének mind pozitív, mind negatív értelemben. A megyei könyvtárak kezdeményezései is csak úgy érvényesülhetnek a kérdésben, ha a vezetőknel támogatásra találnak valamilyen ok vagy kapcsolatrendszer segítségével.

A már létező könyvtárakban a működést nehezítő gondok leginkább az alábbiak voltak:

Néhány helyen a tanács vezetői közül némelyek – nyilván nem lévén tisztában a szakkönyvtár funkciójával – rossz szemmel nézik munkatársaiknak a „munkaidő alatti könyvtárban tartózkodását”, s igyekeznek ezt egy rövid kölcsönzés idejére korlátozni.

A könyvtáros besorolása – kiváltképpen az önálló könyvtárakban – két problémát is okoz:

- anyagilag (is) a hierarchia alján foglal helyet;
- ha főfoglalkozású is, nemegyszer megterhelik könyvtáron-információn kívüli feladatokkal.

Mivel a könyvtárosok valamely tanácsi osztály (többnyire a Szervezési és Jogi osztály) beosztottjai, rájuk is sok helyen alkalmaztatik az a merev belső hierarchia, hogy csak az osztályvezetőn keresztül tarthatnak kapcsolatot a könyvtár folyamatos (napi) ügyeiben is döntésre jogosult vezetővel (vb-titkár vagy elnökhelyettes).

Megyei könyvtárak

A jogi információ hozzáférhetősége szempontjából figyelemre méltó könyvtárak még a megyei könyvtárak. Ezek általában a megye legnagyobb közművelődési könyvtárai, állománygyarapításukat az jellemzi, hogy teljességre törekedve gyűjtik a magyar dokumentumtermés tartalmi egészét. Ebből az következik, hogy gyűjtőkörükbe tartozik a jogi szakirodalom és a jogszabály is. E könyvtárak jogi gyűjteményét vizsgálva azt tapasztaltuk, hogy javarészt csak a hivatásos kiadók által megjelentetett műveket foglalják magukban – az állománygyarapítási keret mértékének megfelelő teljességgel. A jogi szakfolyóiratokat a megyei könyvtárak is általában beszerzik, a közlönyök gyarapítása azonban több helyen nem fedi le valamennyi tárca hivatalos lapját.

A szakirodalom gyarapítására vonatkozó megkülönböztetett figyelmet az indokolja, hogy az olvasószolgálatban dolgozó könyvtárosok egyöntetű véleménye szerint a joghallgatók és a jogi továbbképző tanfolyamok résztvevői inkább lakóhelyük megyei könyvtárában keresik a tanulmányaikhoz szükséges irodalmat, mint a képző hely könyvtárában. Különösen vonatkozik ez a nem nappali képzésben résztvevőkre, de a nappalisok sem maradnak ki ebből a könyvtárhasználói körből, amit bizonyít a vizsgaidőszakok határozottan mutatkozó hatása a könyvtári forgalom növekedésére.

A jogi információellátás területén igen pozitív és előremutató szerepet játszanak azok a megyei könyvtárak, amelyek az Országgyűlési Könyvtár szolgáltatásairól tájékoztatást is nyújtanak, igény esetén a szolgáltatások közvetítését is vállalják. Mint a munkahelyi jogi szakkönyvtárak vizsgálata erre rámutatott, a megyei könyvtárak ezzel a tevékenységükkel hiánypótló munkát végeznek az adott területen. A megyei könyvtárakra számíthatnak elsősorban a helyi jogi szakkönyvtárak mind a könyvtártechnikai feladatok, mind a jogi információs szolgáltatások fejlesztése terén.

Nincs gondos gazdája sajnos még a megyeszékhelyeken sem annak a feladatnak, amelyet a jogszabályok lakosság számára való hozzáférhetősége iránti jelentős társadalmi érdek határoz meg. Jogrendünk és igazságszolgáltatásunk egyik alapelve az, hogy a közzétett jogszabályok ismerete kötelező az állampolgár számára, ugyanakkor nincs olyan intézmény az ügyvédséget kivéve, ahol az egyén önállóan tájékozódhat a szabályok körében. Akadályozó tényező egyelőre a jogforrások teljes körének beszerzési nehézsége (lásd tárcaközlönyök!) elsősorban az egyre növekvő árak miatt, és jelentős gátat emel e könyvtárak elhelyezésének szükségése is. Ez utóbbi ok miatt az olvasótermekben nem láthatjuk egymás mellett a Hatályos Jogszabályok Gyűjteménye és a Törvények és Ren-

deletek Hivatalos Gyűjteménye kötetei mellett a közlönyöket és különösen nem azok korábbi évfolyamait. Így hatályos jogszabályt keresni csak úgy lehet, ha valamennyi közlöny valamennyi számát kikéri a könyvtárhasználó a raktárból – feltéve természetesen, hogy megvannak. Ez igen nagy megterhelés mind az olvasó, mind a könyvtáros számára, tájékoztatlanabb könyvtárhasználók nem is tudják, hogy milyen módon lehetséges ezekben a könyvtárakban a jogszabályokat megismerni, gyakran az ehhez szükséges dokumentumhasználat technikai ismeretei a könyvtáros számára sem készségszintűek. Azokban a megyei könyvtárakban, ahol a jogszabálykeresés feltételei viszonylag megfelelőek, ott sem fejt ki a könyvtár kellő propagandát e szolgáltatás igénybevételének lehetőségéről.

Jelentős előrelépés történt azonban az utóbbi években a megyei könyvtárakban és módszertani munkájuk révén a hálózathoz tartozó könyvtárakban is azzal, hogy egyre több helyen kerülnek a könyvtár állományába és ezen belül az olvasótermekbe a megyei, illetve a helyi tanácsok rendeletei és közérdeklődésre számot tartó határozatai, más testületi dokumentumok. Segíti e folyamat elterjedését és rendszerességét az is, hogy az elmúlt évben a Minisztertanács Tanácsi Hivatala körlevélben felszólította a tanácsokat dokumentumaik közművelődési könyvtárban is történő közzétételére.

A jogszabálykeresés megyei könyvtáraknál tapasztalható lehetőségei és nehézségei egyaránt indokolják annak szükségességét, hogy a majdan működő Jogi Információs Rendszer használatába bekapcsolódjanak.

Záró megjegyzések

Talán nem szükséges bizonygatnunk, hogy a megvizsgált (szak)könyvtárak fejlesztése – sőt némely esetben egyszerűen a működőképessé tétele – két szempontból is elengedhetetlen és sürgető: mind a színvonalas munkavégzéshez szükséges korszerű információellátás megteremtése, mind pedig az ellátás ésszerűvé és gazdaságossá tétele érdekében. Ehhez több szinten, párhuzamosan végrehajtott intézkedésekre és akciókra van szükség. Ilyenek a munkahelyi jogi-közigazgatási szakkönyvtári tevékenység szabályozásának korszerűsítése, illetve orientáló szakmai iránymutatás kiadása; a legalább minimális működési feltételek (helyiség, könyvtáros) biztosítása; a könyvtári állományok rendbetétele, az érdekelt könyvtárak bekapcsolódása az országos szolgáltatási rendszerbe, valamint az egymás közti helyi munkamegosztás kialakítása.

Az utóbb említett tevékenységet maguk a könyvtárak késlekedés nélkül elkezdhetik fenntartóikkal egyetértésben (gyűjtőkörögegyeztetés, az állomány föltérképezése és a szükséges selejtezés elvégzése, dezideráta-jegyzék készítése stb.). Hasznosnak látnánk, ha a közeljövőben a szóban forgó könyvtárak vezetői (felelősei) egy, az OSZK KMK szervezte országos tanácskozáson találkozhatnak egymással a feladatok egyeztetése céljából, s hogy tájékoztatást kapjanak az igénybe vehető országos szolgáltatásokról is. Legalább ilyen fontos azonban az is, hogy az érintett felügyeleti szervek (a Minisztertanács Tanácsi Hivatalának utóda, Igazságügyi Minisztérium, Legfőbb Ügyészség) a könyvtárak ágazati felügyeletét gyakorló Művelődési Minisztériummal egyetértésben intézkedéseket tegyenek annak érdekében, hogy korszerű kereteket biztosítsanak e könyvtárak működéséhez, és megfogalmazzák az egységes szakmai követelményeket.